

WOJCIECH M. BARTEL

WYDZIAŁ TEOLOGICZNY UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO NA PRZEŁOMIE DWÓCH WIEKÓW

(od 2 poł. XIX w. do końca I wojny światowej)

I.

Po katastrofie rozbiorów Wydział Teologiczny wraz z całym Uniwersytetem Jagiellońskim przeżywał bardzo ciężki okres swych dziejów. Był to okres *walki, i to walki beznadziejnej z wrogiem o przeważających siłach, u której końca zdawała się czyhać nieuchronna klęska*¹. Szczególnie ciężka sytuacja wytworzyła się po upadku tzw. rewolucji krakowskiej w roku 1846 i po wcieleniu Wolnego Miasta Krakowa do zaboru austriackiego. Wówczas to krakowska Wszechnica, wyjąwszy krótki okres Wiosny Ludów, stała się obiektem zaciekłych ataków germanizacyjnych, w pełni uzależnionym od administracji zaborczej. W roku 1854 na wydziałach świeckich zapanował język niemiecki². Uniknął tego losu Fakultet Teologiczny, gdyż wykładano tam po łacinie. Niemniej sam utracił w roku 1847 prawo nadawania stopni doktorskich, wegetował nie odgrywając w życiu uniwersyteckim większej roli. Profesorowie teologii podejmowali jednak próby podniesienia poziomu naukowego Wydziału. Na uwagę zasługuje memoriał opracowany w roku 1850 przez ks. prof. K. Teligę i skierowany do austriackiego ministerstwa Wyznań i Oświecenia w sprawie erygowania odrębnej katedry historii Kościoła w Polsce. Czytamy tam m. in.: *...W dotychczasowym planie nauk dla Wydziału Teologicznego przepisanych nie ma nawet wzmianki o historii Kościoła polskiego. A przecież naród pol-*

¹ Ks. T. Glemma, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795—1847*, Kraków 1949, s. 203.

² M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy Kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964, s. 241/2.

ski uważany jako znakomita część katolickiego Kościoła, ma swoją przeszłość zaszczytną, ma swoje dzieje; wywierał dawniej znakomity wpływ na losy całego chrześcijaństwa, na cywilizację wszystkich ludów europejskich; miał swych męczenników, którzy nie tylko dla sprawy narodowej, ale i za religię krew przelewali³.

W roku 1852 austriackie ministerium oświecenia reskryptem z dnia 15 września poleciło Wydziałowi Teologicznemu ukonstytuowanie się w korporację zakładu naukowego diecezjalnego⁴. W nowokreowanym Instytucie Teologicznym mieli wykładać obok dotychczasowych profesorów z Uniwersytetu, profesorowie ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy prowadzący dotąd na Stradomiu seminarium diecezjalne. Władze rządowe nakazywały umieszczenie Instytutu w budynku Collegium Iuridicum przy ul. Grodzkiej. Nauka miała tam trwać cztery lata, a jej dokładny program zawierał zatwierdzony przez krakowskie władze duchowne *Index praelectionum ... pro anno scholari 1852/3*⁵. Utworzenie tej nowej placówki naukowo-dydaktycznej nie było równoznaczne z likwidacją Wydziału Teologii w Uniwersytecie. Niemniej został on całkowicie podporządkowany ustawodawstwu absolutystycznego państwa Habsburgów, opierającemu swą politykę wobec Kościoła na dawnym systemie Józefa II. Położenie Wydziału komplikowało prowizorium organizacyjne diecezji krakowskiej, pozbawionej biskupa ordynariusza i zarządzanej przez administratorów nie zawsze zainteresowanych studium teologicznym w Uniwersytecie Jagiellońskim. Zdaje się, że troszczyli się oni jedynie o należyte obsadzenie stanowisk wykładowców w diecezjalnym Instytucie Teologicznym⁶.

Świt ery konstytucyjnej w monarchii austriackiej u schyłku lat 50-tych XIX wieku oznaczał dla Galicji nadejście lepszych czasów. Odżywać zaczął również powoli Uniwersytet Jagielloński. Rozporządzenie cesarskie z 4 marca 1860 pozwoliło mu na przeprowadzenie wyboru władz⁷. Dzięki nieustępliwej postawie znakomitych profesorów i gorących patriotów zarazem Dietla i Majera doszło w roku 1861 do części-

³ Ks. T. Glemma, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego 1397—1947, Polonia Sacra*, R. I., Kraków 1948, s. 214—215 oraz s. 123 nota 24.

⁴ Pismo c. k. Komisji gubernialnej z 29 IX 1852; oryginał w: Archiwum UJ WT. II 27 (Studia kleryków 1851—1915).

⁵ Tamże.

⁶ Zob. szereg pism w: WT II 27. (Opinie władz kościelnych o organizacji studiów oraz udzielanie misji kanonicznych 1850—1920). Urzędowe *Składy uniwersytetu* podawały zawsze nazwiska profesorów Wydziału Teologicznego, nazwy wykładanych przez nich dyscyplin oraz dni i godziny prelekcji. Diecezjalny Instytut Teologiczny był więc placówką związaną organizacyjnie z Konsystorzem krakowskim.

⁷ Od roku 1852 Uczelnią kierował wyznaczony przez władze austriackie kurator. Por. A. Chmiel, *Dietl jako rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, w pracy zbiorowej Józef Dietl...*, Kraków 1928, s. 111. Zob. też *Coup d'oeil sur l'histoire de l'Université Jagellonne à Cracovie...*, Cracovie 1933, s. 18.

wego przywrócenia języka polskiego na wydziałach świeckich (teologowie posługiwali się nadal łaciną)⁸. Ostatecznie język polski uzyskał prawo wyłączności (poza teologią) w krakowskiej Wszechnicy w roku 1870⁹.

Zmiany te oraz pojawienie się szeregu wybitnych indywidualności na katedrach wszystkich wydziałów świeckich wpłynęły na powolny, lecz stale postępujący rozkwit rozmaitych dyscyplin wiedzy. Nurt ten jednak nie objął od razu Wydziału Teologicznego. I chociaż szereg czynnych nań profesorów uzyskało przychylną opinię znawcy dziejów polskiej teologii¹⁰, niemniej poziom Wydziału nie był najlepszy. Jeszcze w połowie lat sześćdziesiątych XIX w. istniały wprawdzie cztery katedry¹¹, ale: *większość przedmiotów musieli wykładać zastępczo bądź profesorowie innego przedmiotu, bądź też oddzielni suplenci*. W dalszym ciągu w Uniwersytecie Jagiellońskim nie można było uzyskać doktoratu z teologii. Wydział nie bardzo liczył się też w życiu uniwersyteckim. Jedyne teolog, (rychło zresztą na emeryturze) ks. Karol Teliga, powoływany był w tym czasie kilkakrotnie na stanowisko rektora Uniwersytetu¹², był też kilka razy prorektorem¹³.

W dalszym ciągu niekorzystnie kształtowały się stosunki pomiędzy wikariuszem apostolskim bp. Antonim Junoszą Gałęckim a większością krakowskiego kleru, w tym także i profesorami Wydziału Teologicznego, a co gorsza, współzycie między nimi nie układało się wówczas najlepiej¹⁴.

Około roku 1870 dzięki szeregowi korzystnych wydarzeń doszło do normalizacji stosunków¹⁵. Po kilkudziesięciu latach *sedis vacatio* nastąpił ingres nowego biskupa krakowskiego Albina Sas Dunajewskiego (1879). W latach 1880—1886 Stolica Apostolska dokonała rozgraniczenia pomiędzy diecezją krakowską a tarnowską¹⁶. Zmiana ta wpłynęła ko-

⁸ Rozporządzenie Ministra Stanu z 13 II 1861 do Senatu Akademickiego Uniwersytetu w Krakowie, w: M. Bobrzyński, Wł. L. Jaworski, J. Milewski, *Z dziejów odrodzenia politycznego Galicji 1859—1873*, Warszawa-Kraków 1905, s. 56 i nast.

⁹ Postanowienie cesarskie z 30 IV 1870, cyt. za Bobrzyński — Jaworski — Milewski, *o. c.*, s. 24.

¹⁰ Glemma, *o. c.*

¹¹ Dogmatyki specjalnej i fundamentalnej, Nauk biblijnych Starego Zakonu, języków wschodnich i prawa kanonicznego (z którym połączony był wykład historii Kościoła), Nauk biblijnych Nowego Zakonu oraz Teologii pastoralnej. Zob. *Kronika Wydziału Teologicznego w: Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od roku 1864 do roku 1887*, Kraków 1887, s. 46.

¹² Po raz pierwszy w roku akad. 1863/64, a następnie w latach 1867/68 i 1871/72.

¹³ Dlatego też niezbyt słusznym wydaje się stwierdzenie ks. bpa J. S. Pelczara, że Wydział Teologiczny przed rokiem 1877 „pomijano przy wyborze rektora Uniwersytetu”, *Krótką kroniką mojego życia, Nasza Przeszość*, t. XXIX, Kraków 1968, s. 90.

¹⁴ Pisał o tym, zresztą bardzo oględnie, bp Pelczar w swojej *Kronice*.

¹⁵ Zob. *Kronikę Wydziału Teologicznego (1864—1887)*, s. 46/7.

¹⁶ W zasadzie była to erekcja nowej diecezji krakowskiej. Por. Ks. B. Kumor, *Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej*, Lublin 1958, s. 89 i nast.

rzystnie na wzrost liczby słuchaczy Wydziału, przybywających odtąd z rozmaitych nowoprzyłączonych dekanatów.

W roku 1880 nastąpiła też postulowana przez Senat UJ jak i przez teologów reforma Wydziału. Obok istniejących już dawniej czterech katedr, utworzono piątą katedrę teologii moralnej oraz nadzwyczajną katedrę prawa kanonicznego. Dzięki temu doszło do wyemancypowania się historii Kościoła jako odrębnej dyscypliny, wykładanej przez osobnego profesora. W roku reformy Wydział Teologiczny uzyskał prawo nadawania stopni doktorskich¹⁷. Nieco wcześniej (w roku 1879) doszło do wprowadzenia do programu studiów filozofii chrześcijańskiej. Wykład z tego przedmiotu rozpoczął się jednak dopiero w roku 1882¹⁸. Profesor filozofii wykładał równocześnie dogmatykę fundamentalną¹⁹.

Ostatecznie w roku 1887 lista katedr na Wydziale Teologicznym przedstawiała się następująco: Było siedem katedr zwyczajnych (filozofii chrześcijańskiej, dogmatyki specjalnej, nauk biblijnych Starego Testamentu, nauk biblijnych Nowego Testamentu, teologii moralnej, teologii pasterskiej, historii kościelnej) oraz jedna nadzwyczajna katedra prawa kanonicznego²⁰. Nie udał się Wydziałowi zamiar wprowadzenia wykładu estetyki i historii liturgii, jaki proponowano w roku akademickim 1886/7. Przy tej sposobności warto zacytować motywy, jakimi uzasadniano potrzebę tej nowej dyscypliny: *Przedmiot ten tak niezaprzeczenie kształcący i cywilizujący, w wychowaniu przyszłych duchownych nader pożądanym, bo może wpływać na utrzymywanie i stan zewnętrzny kościołów i nabożeństw po wszystkich parafiach (aż do najskromniejszych wiejskich)*²¹.

Bardzo celową była również inicjatywa Wydziału, który w roku akademickim 1889/90 wystąpił z projektem urządzenia osobnych wykładów higieny popularnej dla kandydatów do stanu duchownego. Prelekcje te zamierzano powierzyć specjalistom z Wydziału Lekarskiego²². Rozpoczęcie tych zajęć uzależniał Wydział od zgody ordynariusza. Dalsze losy tej sprawy przed I wojną światową są nieznane. Zdaje się jednak, że zamierzenie to nie doszło wówczas do skutku.

W trosce o zapewnienie wysokiego poziomu pracy Wydziału nie ogra-

¹⁷ Pierwsza po 39 latach przerwy promocja doktorska odbyła się 7 listopada 1884. Promowanym był ks. Antoni Trznadel, późniejszy profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pelczar jako datę promocji podaje rok 1885, *Kronika*, s. 101. Por. też ks. Wł. Wicher, *Teologia moralna na Wydziale Teologicznym Akademii Krakowskiej od końca XVIII*, w: *Polonia Sacra*, R. I, Kraków 1948, s. 137.

¹⁸ *Kronika Wydziału Teologicznego (1864—1887)*, s. 48.

¹⁹ Glemma, o. c., s. 207.

²⁰ *Kronika Wydziału Teologicznego (1864—1887)*, s. 49/50.

²¹ *Sprawozdanie rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego ... z czynności w roku szkolnym 1886/87*, Kraków 1887, s. 26.

²² *Sprawozdanie rektora UJ [za rok] 1889/90*, Kraków 1890, s. 27.

niczono się do prowadzenia wykładów. Na wniosek Uniwersytetu Jagiellońskiego, austriackie ministerstwo Wyznań i Oświaty wyraziło zgodę 10 marca 1888 na założenie pierwszych dwóch seminariów filozofii chrześcijańskiej oraz historii kościelnej²³. Seminarium te umożliwiły wdrażanie kleryków do pracy naukowej i po paru latach mogły się poszczycić pierwszorzędnymi wynikami.

W tym czasie Wydział zabiegał usilnie o ustanowienie zwyczajnej katedry prawa kanonicznego oraz starał się obsadzić stanowisko profesora dogmatyki specjalnej²⁴. Starania te zostały rychło uwieńczone powodzeniem²⁵.

W początkach XX wieku normalna praca Wydziału uległa pewnym zahamowaniom w związku z obiekcjami jakie odnośnie udzielania misji kanonicznych, niezbędnych do obsady wakujących katedr dogmatyki szczegółowej i teologii pastoralnej, wysuwał ówczesny ordynariusz krakowski ks. bp Puzyna.

Mimo zabiegów Uniwersytetu Jagiellońskiego sytuacja nie uległa zmianie. Ostatecznie urzędujący dziekan Wydziału ks. Władysław Knapieński odniósł się bezpośrednio do Stolicy Apostolskiej. Ta zamianowała ordynariusza lwowskiego i byłego docenta krakowskiej Wszechnicy ks. arcyb. Józefa Bilczewskiego legatem papieskim dla udzielenia misji kanonicznej przyszłym profesorom teologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dzięki takiemu rozwiązaniu można było wystąpić z odpowiednimi wnioskami personalnymi do ministerstwa Wyznań i Oświecenia w Wiedniu²⁶. Wnioski te zostały zatwierdzone i obie katedry podjęły normalną działalność.

W tym samym roku akademickim (16 XII 1908) Wydział za zgodą arcyb. Bilczewskiego postanowił wprowadzić wykład nowego przedmiotu socjologii, — a ściśle mówiąc — chrześcijańskich nauk społecznych. Wysłano kandydaturę profesora tej dyscypliny ks. dr Kazimierza Zimmermanna, Wielkopolanina. Propozycja Uniwersytetu została przyjęta przez c.k. ministerium, lecz ks. Zimmermann podjął wykłady dopiero w roku akademickim 1910/11²⁷. Kreowanie tej nowej placówki naukowo-

²³ Por. pismo ówczesnego dziekana Wydziału Teologicznego ks. prof. Chotkowskiego do Rektoratu UJ z prośbą o przydział sal dla potrzeb tych seminariów, S II 798 Arch. UJ. Zob. też *Sprawozdanie rektora za rok akad. 1887/8*, s. 8.

²⁴ *Sprawozdanie ... rektora UJ [za rok] 1889/90*, Kraków 1890, s. 27.

²⁵ *J. w. [za rok] 1890/1*, Kraków 1891, s. 15. Profesorem zwyczajnym prawa kanonicznego został ks. Tadeusz Gromnicki. Wykłady dogmatyki szczegółowej rozpoczęła natomiast ks. Marian Morawski SJ.

²⁶ Por. biogram ks. Władysława Knapieńskiego, pióra Cz. Lechickiego, *Polski Słownik Biograficzny* (cyt. dalej PSB), t. XIII, s. 106. Na katedrę dogmatyki szczegółowej zaproponowano ks. Macieja Sieniatyckiego, profesora Uniwersytetu Lwowskiego, zaś na katedrę teologii pastoralnej ks. Antoniego Bystrzonowskiego, katechetę z krakowskiego gimnazjum św. Anny. Zob. protokół posiedzenia Wydziału Teologicznego z dnia 26 X 1908, WT 16, Arch. UJ.

-dydaktycznej było niewątpliwym osiągnięciem krakowskiej Wszechnicy. Na wydziale teologicznym rozumiano ducha czasu, który wymagał włączenia do toku studiów nauki wiążącej się z aktualną problematyką społeczną. Sukces ten rychło przesłoniły przykre zajścia, wywołane przez część młodzieży akademickiej (tzw. zimmermaniada). W związku z tym Senat uczelni był zmuszony do przerwania wykładów na okres dwóch miesięcy. Normalne zajęcia rozpoczęły się dopiero 27 III 1911²⁸.

W ostatnim, poprzedzającym wybuch I wojny światowej roku akademickim 1913/14, na fakultecie teologicznym działały cztery katedry, kierowane przez profesorów zwyczajnych:

1. Prawa kanonicznego — ks. dr Tadeusz Gromnicki,
2. Historii Kościoła — ks. dr Jan Nepomucen Fijałek,
3. Dogmatyki szczegółowej — ks. dr Maciej Sieniatycki,
4. Chrześcijańskich nauk społecznych — ks. dr Kazimierz Zimmermann.

Dwie katedry były obsadzone przez profesorów nadzwyczajnych:

1. Teologii pasterskiej — ks. dr Antoni Bystrzonowski,
2. Studium Biblijnego Nowego Testamentu — ks. dr Józef Kaczmarczyk.

Zaś egzegezę Starego Testamentu i języki semickie, Pismo św. Starego Testamentu i teologię moralną wykładali docenci prywatni (ks. ks. dr dr Franciszek Gołba, Jan Korzonkiewicz, Stanisław Zegarliński)²⁹.

Istniało też sześć seminariów: filozofii chrześcijańskiej, historii kościelnej, nauk biblijnych Nowego Testamentu, studium biblijnego Starego Testamentu, prawa kanonicznego oraz teologii moralnej. Liczba seminariów świadczyła o intensywnej pracy naukowej, jaką słuchacze teologii prowadzili pod kierunkiem swoich profesorów.

Widoczny postęp w działalności naukowo-dydaktycznej Wydziału, trwający nieprzerwanie od schyłku lat 70-tych XIX wieku do wybuchu I wojny światowej, był wypadkową szeregu działających czynników.

Jeden z nich to nakreślone powyżej korzystne zmiany natury organizacyjnej, związane zarówno z odzyskaniem przez Uniwersytet określonej przez prawo autonomii, jak i reforma Wydziału Teologicznego w roku

²⁷ Protokół posiedzeń Wydziału Teologicznego z 16 XII 1908 oraz z 8 X 1910. Zob. też *Skład Uniwersytetu w płr. zim. 1910/11*, Kraków 1910, s. 6. W chwili powołania do Krakowa ks. Zimmermann był prałatem — kustoszem kościoła kolegiackiego Św. Maryi Magdaleny w Poznaniu.

²⁸ Szczegóły dotyczące zańsć zob. w Protokołach posiedzeń senatu akademickiego w roku akad. 1910/11, S II 85, Arch. UJ k. 3 i nast. Por. też *Kronikę Uniwersytetu Jagiellońskiego [za rok] 1910/11*, Kraków 1912, s. 3.

²⁹ *Skład Uniwersytetu w płr. letnim roku szkolnego 1913/14*, Kraków 1914, s. 6/7. Nadto Wydział liczył w swym gronie dwóch profesorów honorowych i emerytowanych ks. ks. Stanisław Spisa i Władysława Chotkowskiego.

1880. Ważnym elementem była też niewątpliwie normalizacja w zakresie organizacji diecezji krakowskiej.

Drugim, znacznie ważniejszym elementem, było wspomniane wyżej pojawienie się na katedrach Wydziału Teologicznego w Krakowie szeregu indywidualności, z których każda w rozmaitym stopniu wносиła jakieś nowe wartości związane z jej talentami naukowymi, kaznodziejскими i walorami osobistymi, odgrywającymi szczególnie ważną rolę w formacji duchowej alumnów, przyszłych duszpasterzy.

W dotychczasowej literaturze mamy jednak zbyt mało opracowań szczegółowych, poświęconych zarówno dziejom nauki teologicznej w Uniwersytecie Jagiellońskim, jak i sylwetkom poszczególnych profesorów i autorów, zajmujących się nią. Z tego też względu, choćby skrótowe i bardzo syntetyczne omówienie tej problematyki, przekracza ramy niniejszego artykułu. Niemniej warto przypomnieć nieco danych o niektórych pracownikach nauki, jacy działali w latach 1870—1914 na Wydziale Teologicznym w Krakowie, trwale zapisując się w jego dziejach.

Na początku interesującego nas okresu rysuje się wyraziście sylwetka ks. Stefana Zachariasza Pawlickiego CR (1839—1916), Gdańszczanina, który w roku 1878 objął w Krakowie katedrę filozofii chrześcijańskiej i połączony z nią wykład dogmatyki fundamentalnej. Uprzednio nauczał w warszawskiej Szkole Głównej, a następnie w Akademii Papieskiej w Rzymie. Musiał być jednostką nieprzeciętną, skoro pisał o nim do krakowskiego Uniwersytetu papież Leon XIII: *magnum lumen vobis mitto*³⁰. W okresie swej dwunastoletniej działalności (1882—1894) profesorskiej na Wydziale³¹ wybitny ten uczony dbał o wysoki poziom wykładów filozofii oraz jej historii, a także dogmatyki fundamentalnej. Świadczy o tym zarówno poważny dorobek ogłoszony drukiem, jak i litografowane skrypty jego prelekcji uniwersyteckich³². Do niewątpliwych jego zasług wobec Wydziału Teologicznego UJ należy utworzenie w roku 1888 seminarium filozofii chrześcijańskiej³³.

Ks. Józef Sebastian Pelczar, rodem z Małopolski, późniejszy święto-

³⁰ *Kronika UJ [za lata] 1913/14, 1914/15 i 1915/16...*, Kraków 1917, s. 136.

³¹ Następnie przeszedł na Wydział Filozoficzny. Wykładał również na Wydziale Prawa.

³² *De Schopenhaueri doctrina et philosophandi ratione*, Vratislaviae 1865; *Materiaлизм wobec nauki*, Kraków 1870; *Człowiek i małpa. Ostatnie słowo Darwina*. Lwów 1872; *Lasalle i przyszłość socjalizmu*, Kraków 1874; *Kilka uwag o podstawie i granicach filozofii*, Kraków 1878; *Psychologia dziecka w pierwszych trzech latach jego życia*, Kraków 1888; *Filozofia na dworze Medyceuszów*, Kraków 1889; *Historia filozofii greckiej od Talesa do śmierci Arystotelesa*, t. I—II, Kraków 1890—1917.

Znaczna liczba litografowanych skryptów obejmuje rozmaite dziedziny filozofii, jak i jej dziejów.

³³ Dnia 28 IV 1918 Towarzystwo Filozoficzne w Krakowie uczciło pamięć śp. ks. Pawlickiego (zm. w kwietniu 1916), organizując uroczyste posiedzenie naukowe pod przewodnictwem prof. Maurycego Straszewskiego. Referaty wygłosili prof. T. Sinko, prof. W. Rubczyński i dr W. M. Gielecki.

bliwy biskup przemyski, uzyskał w roku 1877 katedrę historii kościoła i prawa kanonicznego³⁴. Nowy ten profesor był wielkim miłośnikiem historii, czemu dawał wyraz zarówno w swej działalności dydaktycznej, jak i pisarskiej. Wśród szeregu prac, ogłoszonych drukiem, na szczególną uwagę zasługuje kilkutomowa monografia poświęcona dziejom pontyfikatu papieża Piusa IX. Prace historyczne ks. Pelczara z okresu jego profesury, acz bardzo sumienne, nie stały jednak na zbyt wysokim poziomie, *przede wszystkim dlatego, że nie miał właściwego wykształcenia metodologicznego*, którego nie mógł otrzymać w toku swoich studiów zarówno w kraju jak i zagranicą (Rzym). W dziełach swoich zwracał Pelczar uwagę głównie na cele praktyczne, pragnąc dotrzeć możliwie do najszerszego kręgu odbiorców słowa pisanego czy mówionego. Stąd też chyba słusznie określił go jego uczeń i z czasem następca na katedrze historii Kościoła ks. Jan Fijałek, często surowy w swoich sądach, że jako kaznodzieję i pisarza można go umieścić *bardzo blisko ks. Piotra Skargi*³⁵. Ks. Pelczar wykładał także prawo kanoniczne. W tym zakresie opublikował obszerną pracę *Prawo małżeńskie katolickie z uwzględnieniem prawa cywilnego obowiązującego w Austrii, Prusach i Królestwie Polskim*³⁶.

Rychło jednak doszło do rozdziału katedry prawa kanonicznego i historii Kościoła, a nadto zawakowała katedra teologii pastoralnej. Wówczas też ks. Pelczar zdecydował się na jej objęcie, gdyż, jego zdaniem, dyscyplina ta *dawała więcej sposobności wyrabiania duchowego alumnów ... a przy tym więcej czasu do pisania dzieł*³⁷. Na tym też nowym stanowisku dał się on poznać jako wybitny myśliciel i badacz, wzbogacając swymi bardzo licznymi pracami polską literaturę praktyczno-teologiczną i ascetyczną³⁸.

Pragnąc obsadzić nowopowstałą katedrę historii Kościoła, Uniwersytet Jagielloński postanowił zwrócić się do Wielkopolanina, ks. Władysława Chotkowskiego, znanego już z szeregu prac naukowych członka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i prosić go o objęcie katedry historii kościelnej. Propozycja ta została przyjęta życzliwie, gdyż ks. Chotkowski, jak i wielu innych intelektualistów z zaboru pruskiego,

³⁴ Szereg interesujących, chociaż niekiedy wymagających pewnych korektur, informacji, dostarcza wspomniana wyżej (nota 13) *Krótką Kroniką...* bpa Pelczara.

³⁵ Ks. T. Glemma, *Ks. Józef Sebastian Pelczar jako profesor historii Kościoła na Uniwersytecie Jagiellońskim*, w: *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne KUL*, t. IV, z. 1, Lublin 1959, s. 17.

³⁶ Kraków 1882 i szereg późniejszych wydań.

³⁷ Zob. *Krótką kroniką...*, s. 95.

³⁸ Por. np. *Rozmyślenia o życiu kapłańskim czyli ascetyka kapłańska*, cz. I—II, Kraków 1892—93. Ks. A. Klawek, *Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce*, Kraków 1948, s. 34. Zob. też ks. St. Smoleński, *Polska teologia moralna w latach od 1880 do 1939*, w: *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, R. XIX, Kraków 1966, s. 110.

z konieczności opuszczali swoje rodzinne strony przed prześladowaniami bismarkowskiego Kulturkampfu³⁹. Nowy ten profesor rozwinął ożywioną działalność naukowo-organizacyjną. Równocześnie, gdy ks. Pawlicki wystąpił z wnioskiem o utworzenie seminarium filozofii chrześcijańskiej, ks. Chotkowski zaproponował Wydziałowi utworzenie seminarium historii Kościoła. Dał się też poznać krakowskiemu środowisku naukowemu jako wydawca źródeł oraz autor prac konstrukcyjnych⁴⁰.

Wybitnym twórcą na wielu polach myśli teologicznej był O. Marian Morawski SJ (1845—1901), któremu w roku akademickim 1890/1 Wydział powierzył kierownictwo katedry dogmatyki specjalnej⁴¹. Profesor ten, autor *Pielgrzymki życia*, czy znanych *Wieczorów nad Lemanem*⁴², był na gruncie polskim twórcą znanego na zachodzie od czasów Chateaubrianda rodzaju literatury teologicznej, wpływającej na kształtowanie się światopoglądu chrześcijańskiego katolików świeckich⁴³. Interesowała go też problematyka ogólnofilozoficzna⁴⁴, przyrodnicza⁴⁵, a także etyczno-prawna⁴⁶. Śmierć uniemożliwiła mu ukończenie wysoko cenionego przez teologów dzieła pt. *Obcowanie świętych*⁴⁷.

Godnym następcą ks. Pawlickiego w zakresie filozofii chrześcijańskiej i dogmatyki fundamentalnej był na fakultecie teologicznym w Krakowie od roku 1895/6 do roku 1913/14 ks. Franciszek Gabryl (1866—1914)⁴⁸. W ciągu stosunkowo krótkiej, bo 19-letniej działalności profesorskiej ks. Gabryl napisał znaczną liczbę imponujących rozmiarami podręczników z rozmaitych dziedzin teologii. Dzięki swej podróży naukowej na zachód zbliżył się on w Louvain do kierunku neoscholastycznego w filozofii, stworzonego tam przez Dezyderego Mercier⁴⁹. Był też jej reprezentantem wśród krakowskich teologów⁵⁰. Zdaniem swego biografy: *pochlōnięty zadaniami wprowadzenia odrodzonej scholastyki w polską myśl*

³⁹ St. Karwowski, *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, t. III, Poznań 1931, s. 322 i nast. oraz s. 364—5. Sylwetkę ks. Chotkowskiego skreślił ks. Glemma w PSB, t. III, s. 430—32.

⁴⁰ Przykładowo wymienić można: *Historia polityczna dawnych klasztorów pańskich w Galicji* (1773—1848), Kraków 1905; *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy*, 2 tomy, Kraków 1900; *Powrót i zniesienie Jezuitów w Galicji 1820—1848*, Warszawa 1904.

⁴¹ Por. wyżej nota 25.

⁴² Pierwsze dzieło ukazało się drukiem w Krakowie w r. 1888, drugie zaś tamże w r. 1896 oraz liczne wydania późniejsze.

⁴³ Ks. Klawek o. c., s. 29. François René wicehrabia de Chateaubriand (1768—1848), napisał m. in. *Le génie du christianisme; Mémoires d'outre-tombe; Atala; René* i in.

⁴⁴ *Filozofia i jej zadania*, pierwsze wyd. Lwów 1877.

⁴⁵ *Celowość w naturze. Studium przyrodniczo-filozoficzne*, Kraków 1887 (sześć wydań).

⁴⁶ *Podstawy etyki i prawa*, Kraków 1891 i wyd. późniejsze.

⁴⁷ Por. *Kronika UJ [za rok] 1900/1*, Kraków 1901, s. 14.

⁴⁸ Zob. biogram ks. G-ła wnikliwie skreślony przez ks. Aleksandra Usowicza CM, w: PSB, t. VII, s. 193—4.

⁴⁹ Ks. Fr. Klimke T.J., *Historia filozofii*, t. II, Kraków 1930, s. 327 i nast.

filozoficzną, objął ks. Gabryl zbyt szeroki zasięg i dlatego nie starczyło mu czasu i sił na oryginalną i twórczą pracę⁵¹. Nie ulega jednak wątpliwości, że wszechstronnością swoich zainteresowań, jak i poważną liczbą publikacyj ogłoszonych drukiem, zapewnił on sobie trwałe miejsce w dziejach nauki teologii w Uniwersytecie Jagiellońskim⁵².

Profesor chrześcijańskich nauk społecznych ks. Kazimierz Zimmermann był przed przybyciem do Krakowa działaczem społecznym w Wielkopolsce i współpracownikiem ks. Piotra Wawrzyniaka (1849—1910), zasłużonego organizatora instytucyj gospodarczych w zaborze pruskim. Ks. Zimmermann legitymował się już wówczas szeregiem publikacyj, dotyczących głównie kwestii robotniczej⁵³. Miał duże doświadczenie w pracy publicystycznej, redagując wychodzący w Poznaniu od roku 1902 dwutygodnik *Ruch chrześcijańsko-społeczny*⁵⁴. Z jego także inicjatywy doszło w roku 1908 do wskrzeszenia Wydziału Prawno-Ekonomicznego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk⁵⁵. Ks. Zimmermann pozostawił cenną źródłową pracę historyczną, poświęconą przedstawieniu działalności kolonizacyjnej Fryderyka II w zaborze pruskim, której opracowywanie rozpoczął, zdaje się, przed I wojną światową.

W galerii profesorów krakowskiego Wydziału Teologicznego przed wybuchem I wojny światowej jedno z pierwszoplanowych miejsc zajmuje niewątpliwie ks. Jan Nepomucen Fijałek. Wychowanek krakowskiej Almae Matris, uczeń ks. ks. Pelczara i Chotkowskiego, był profesorem Uniwersytetu we Lwowie. Stamtąd też został zaproszony do Krakowa po odejściu na emeryturę ks. Chotkowskiego. Słusznie pisze jego biograf profesor Władysław Semkowicz, że: *Skala zainteresowań naukowych księdza Fijałka była niepospolicie rozległa, przekraczając daleko ramy badawcze, stanowiące jego właściwą specjalność, tj. dzieje Kościoła w ogóle, a Kościoła polskiego w średniowieczu w szczególności*⁵⁷.

⁵⁰ Ks. Klawek, o. c., s. 30.

⁵¹ Ks. Usowicz, o. l. c.

⁵² *Początki hierarchii kościelnej. Studium historyczno-dogmatyczne*, Lwów 1912; *Dowód kosmologiczny na istnienie Boga*, Lwów 1906; *Filozofia przyrody*, Kraków 1910; *Logika ogólna*, Kraków 1912; *Metafizyka ogólna czyli nauka o bycie*, Kraków 1903; *Nieśmiertelność duszy ludzkiej w świetle rozumu i nowoczesnej nauki*, Kraków 1895; *Noetyka*, Kraków 1905; *Polska filozofia religijna w wieku XIX*, t. I—II, Warszawa 1913—14.

⁵³ *O towarzystwach robotników* (1901); *Kilka zdań o potrzebie działalności społecznej duchowieństwa* (1906); *Znaczenie stanu robotniczego dla społeczeństwa i Kościoła* (1908); *Koalicja robotnika rolnego ze szczególnem uwzględnieniem rozwoju historycznego prawa koalicji i robotnika w ogólności* (1909) i in.

⁵⁴ Karwowski, o. c., t. III, s. 154.

⁵⁵ Tamże, s. 36.

⁵⁶ *Fryderyk Wielki i jego kolonizacja rolna na ziemiach polskich*, 2 t., Poznań 1915.

⁵⁷ PSB, t. VI, s. 441—443. *Średniowieczne ustawodawstwo synodalne biskupów polskich*, Kraków 1893; *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV wieku*, Kraków 1898; *Mistrz Jakób z Paradyża i uni-*

Ks. Maciej Sieniatycki, podobnie jak i Fijałek, uczeń krakowskiej Wszechnicy, pracował naprzód we Lwowie, a z czasem został profesorem dogmatyki szczegółowej na krakowskim Wydziale Teologicznym. Dzięki swym podręcznikom dogmatyki dla szkół średnich⁵⁸, przerobionych źródeł w jedną całość pt. *Dogmatyka katolicka*⁵⁹, położył nie tylko poważne zasługi w zakresie nauczania religii. Przyczynił się też do utworzenia niewyrobionej jeszcze polskiej terminologii dogmatycznej⁶⁰.

Wśród innych członków Wydziału Teologicznego sprzed I wojny światowej należy wymienić jeszcze ks. Stanisława Spisa (1843—1920), biblistę, wykładającego od 1879 do roku 1909 egzegezę Nowego Testamentu⁶¹.

Dobrze zapowiadającym się naukowcem tzw. młodszego pokolenia był wówczas ks. Jan Korzonkiewicz, autor prac: *Ex Oriente lux, Ślady Izraela w zabytkach dawnego Wschodu*⁶² oraz *Jehosua. Studium biblijne o początkach narodu izraelskiego i zdobyciu Palestyny pod Jozuem*⁶³

Dobre nadzieje rokował także ks. Stanisław Zegarliński, którego praca habilitacyjna *Zagadnienia społeczno-moralne. Prawo własności*⁶⁴, spotkała się z życzliwą oceną grona profesorskiego.

Zwracała również uwagę nieprzeciętna indywidualność ks. Konstantego Michalskiego CM (1879—1947), wówczas skromnego lektora rozpoczynającego przed rokiem 1914 swą karierę naukową w krakowskiej Wszechnicy.

Warunki rozwoju krakowskiego Wydziału Teologicznego na przełomie XIX i XX w. były bardzo specyficzne z uwagi na przemiany zachodzące w Kościele powszechnym. Przede wszystkim należy przypomnieć pontyfikat Leona XIII, który odegrał poważną rolę także i w za-

wersytet krakowski w okresie soboru bazylejskiego, 2 t. Kraków 1900. *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV*, Cracoviae 1900.

⁵⁸ *Dogmatyka ogólna*, Lwów 1906; *Dogmatyka szczegółowa*, Lwów 1908. Podręczniki te doczekały się wielu wydań.

⁵⁹ Przed II wojną światową ukazało się siedem wydań tego podręcznika. Drukowano go również w Jerozolimie w roku 1943 nakładem sekcji wyd. Armii Polskiej na Wschodzie.

⁶⁰ Klawek, o. c., s. 34. Zob. też ks. E. Florkowski, *Śp. ks. Maciej Sieniatycki*, *Polonia Sacra*, R. II, Kraków 1949, s. 196—199.

⁶¹ Został mianowany profesorem zwyczajnym 14 V 1879 r. Wśród prac ogłoszonych drukiem można wymienić: *O objawieniu świętego Jana Apostoła*. Warszawa 1885; *Exegesis sublimior Epistole S. Pauli ad Titum* (rzecz litografowana ok. roku 1890), czy *Rozprawę egzegetyczną o pokusach Chrystusa Pana*, Kraków 1900. Ks. Spis zajmował się również problematyką hagiograficzną, pisząc o św. Teresie od Jezusa oraz o św. Stanisławie. Publikował również niektóre swe prace w języku francuskim.

⁶² Cz. Lechicki, *Ks. Jan Korzonkiewicz (1877—1932)*, biogram w PSB, t. XIV, s. 181—183.

⁶³ Obie prace ukazały się drukiem w Krakowie, pierwsza w r. 1908, druga zaś w r. 1909.

⁶⁴ Rzecz ogłoszona drukiem w Krakowie w 1911 roku.

⁶⁵ Klimke, o. c., t. II, s. 326 i nast.

kresie studium teologii. Encyklika: *Aeterni patris* (4 VIII 1879) zapoczątkowała żywiołowy niemal rozwój filozofii teologii scholastycznej⁶⁵, zaś *Providentissimus Deus* (18 X 1893), traktująca o problemie wolności od błędu całego Pisma św.⁶⁶, wywołała wśród teologów zachodnio-europejskich bardzo ożywioną dyskusję⁶⁷.

Burzliwy rozwój techniki i postępująca industrializacja, jakie nastąpiły w świecie w drugiej połowie XIX wieku, pociągnęły za sobą rozwój ruchu robotniczego oraz narastające konflikty pomiędzy kapitałem a pracą. Do problemów tych musiał ustosunkować się również i Kościół. Wyrazem tego zainteresowania była encyklika Leona XIII *Rerum novarum*, naświetlająca pogląd Kościoła w sprawie kluczowego społeczno-ekonomicznego i prawnego problemu, jakim było prawo własności⁶⁸.

Również i rządy papieża św. Piusa X (1903—1914) obfitowały w szereg wydarzeń, żywo obchodzących teologów. Koncepcje modernistów spotkały się z dezaprobatą Stolicy Apostolskiej⁶⁹. Na mocy *motu proprio* Piusa X *Sacrorum Antistitum* (1 IX 1910) duchowieństwo musiało składać specjalne antymodernistyczne *Fidei professio et juramentum*. Składali je także i profesorowie teologii Uniwersytetu Jagiellońskiego⁷⁰. Papież zabierał również głos w sprawach nurtujących egzegetów Pisma św.⁷¹. Przed nauką teologii stało także pilne zadanie przeciwstawienia się prądom intelektualnym, które w oparciu o najnowsze wówczas zdobycze naukowe poddawały w wątpliwość szereg problemów światopoglądowych, żywo obchodzących Kościół, zaniepokojony rosnącą falą laicyzacji.

Ten szkicowo zarysowany splot zagadnień daje wyobrażenie o trudnościach, jakie stanęły przed fakultetem teologicznym krakowskiej Wszechnicy. Nie stał się on forum wielkich dyskusyj, jakie toczyły się w rozmaitych centrach naukowych ówczesnego świata. Nie znaczy to jednak, by krakowscy teologowie obracali się w partykularzu nieświadomości tego, co się działo w zakresie ich dyscypliny za granicą. Nie poprzestawali na referowaniu cudzych poglądów, lecz także podejmowali interesujące próby rozwiązań własnych. Każda nowa myśl teologii za-

⁶⁶ H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum*, ed. 21—23, 1937, num. 1941—1953, s. 542—548. Por. też ks. Kudasiewicz, „*Dei Verbum*” w opinii biblistów, w: *Znak*, nr 152 (1967), s. 193.

⁶⁷ Ks. A. Klawek, *Znaczenie konstytucji „Dei Verbum”*, tamże, s. 167.

⁶⁸ Denzinger, ed. cit. num. 1938a—1938d, s. 537—540.

⁶⁹ Encyklika *Pascendi dominici gregis* z 8 IX 1907, Denzinger, num. 2071—2100, s. 570—586.

⁷⁰ Zob. druk *Fidei professio* w fascykułe *Wojna 1914—1918*, w Arch. Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Por. też pismo ks. kard. Puzyny skierowane w tej sprawie dnia 1 X 1910 do Wydziału Teologicznego UJ, WT II 27 (Opinie władz kościelnych o organizacji studiów oraz udzielanie misji kanonicznych 1850—1920) oraz protokół posiedzenia fakultetu z 9 II 1917, WT 16.

⁷¹ Denzinger, num.: 2110—2119, s. 580—589; num.: 2121—2136, s. 590—594; num.: 2148—2178, s. 598—607.

chodniej znajdowała w większym lub mniejszym stopniu oddźwięk na krakowskim Wydziale.

II.

W roku szkolnym 1913/1914 Uniwersytet Jagielloński, a wraz z nim Wydział Teologiczny, pracował *usilnie, spokojnie, wspólna dążność do jak najintensywniejszego nauczania i uczenia nie została niczem zakłócona. Praca samodzielna w seminariach ... praca naukowa profesorów i młodszej generacji, świadcząca o wzrastającej miłości wiedzy, przysporzyła nauce polskiej niejednej cennej zdobyczy*⁷¹.

Wybuch I wojny światowej przerwał brutalnie ten owocny rozwój. Dnia 1 września 1914 prorektor Fryderyk Zoll mł. komunikował na posiedzeniu Senatu akademickiego o zajęciu budynków uczelni na cele wojskowe oraz o zakładanych w nich szpitalach⁷². Natomiast pod koniec tego miesiąca władze uniwersyteckie zdecydowały, by: *wobec stanu wojennego odłożyć wpisy i rozpoczęcie wykładów ... do późniejszego terminu*.

Jedynie egzaminy, rygoroza i promocje miały się odbywać normalnie⁷³. W ten sposób w rozgwarze rozpalającej się pożogi wojennej życie w Uniwersytecie zamarło. Nieczynny był także Wydział Teologiczny. Znaczna część jego profesorów i lektorów nie wróciła jeszcze do Krakowa z ferii letnich. Nie zjechali jeszcze do miasta przebywający na wakacjach klerycy. Zresztą nie było po co wracać, gdyż główny gmach Seminarium Diecezjalnego przy ul. Podzamcze 5 został zajęty przez c.k. władze wojskowe dla potrzeb tworzonego szpitala fortecznego⁷⁴.

W tej na pozór beznadziejnej sytuacji zabrał głos nowy, bo zaledwie od trzech lat rządzący diecezją krakowską, ordynariusz książe biskup Adam Stefan Sapieha⁷⁵. Pismem z dnia 5 października 1914 wezwał on ks. prof. Jana Fijałka, ówczesnego dziekana Wydziału Teologicznego⁷⁶ do podjęcia w drugiej połowie października 1914 roku normalnych zajęć na wszystkich czterech latach studiów. W piśmie tym donosił, że polecił wszystkim alumnom przyjazd do Krakowa oraz że telegraficznie wezwał do powrotu księży profesorów przebywających w Zakopanem.

⁷² *Protokoły posiedzeń Senatu UJ za lata 1910/11—1919/20*, S II 85, k. 95r Arch. UJ.

⁷³ Tamże, k. 99r, por. też k. 101.

⁷⁴ Był to *Hauptobiett des k.u.k. Festungsreservespitals nr VI*. Przez cały okres wojny władze diecezjalne bezskutecznie zabiegały o zwrot tego budynku. Jeszcze w maju 1918 bp Sapieha jadąc do Rzymu zabrał ze sobą prośbę w tej materii skierowaną do ministerstwa wojny w Wiedniu. Zob. brulion pisma w fasc. *Wojna 1914—1918*, w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie.

⁷⁵ Por. M. Niwiński, *Książe Metropolita Adam Stefan Sapieha* (kronika biograficzna), w: *Jubileuszowa księga pamiątkowa 1912/1937, Dwadzieścia pięć lat pa-sterzowania Księcia metropolity Adama Stefana Sapiehy*, Kraków 1937, s. 104—106.

Ks. Fijałek ze swej strony rozesłał odpowiednie zawiadomienia do członków Rady Wydziału. Nie udało się jedynie nawiązać kontaktu z ks. Tadeuszem Gromnickim, którego działania wojenne zaskoczyły we wschodniej Małopolsce. O wykonaniu otrzymanych poleceń dziekan Wydziału pismem z dnia 9 X 1914 zakomunikował biskupowi Sapieże, zaznaczając jednak, że wobec uchwały Senatu z 29 IX 1914 zawieszającej normalny tok studiów w Uniwersytecie, wykłady teologii będą mogły mieć w zasadzie tylko charakter prywatny i pozauniwersytecki.

Zgodnie z poleceniem krakowskiego ordynariusza, wszyscy profesoremie, docenci i lektorzy stanęli w dniach 26 i 27 października do pracy. Przybył też nowy członek grona nauczającego w osobie ks. Bogdana Czesława Niemczewskiego, wicerektora Seminarium Diecezjalnego, któremu poruczono w zastępstwie ks. Gromnickiego wykłady z prawa kanonicznego. Wobec zajęcia gmachów uniwersyteckich alumni słuchali wykładów w pomieszczeniach pałacu biskupiego (I i II rok) oraz w domach kanonicznych przy ul. Kanoniczej 13 i 25 (rok III i IV). Liczba słuchaczy teologii zmniejszyła się nieco w stosunku do stanu przedwojennego, gdyż kilku kleryków zostało powołanych do służby w armii austriackiej, skąd tylko niektórzy (z uwagi na stan zdrowia) otrzymywali zwolnienie⁷⁷. Z drugiej jednak strony obok alumnów krakowskich studia podjęło szereg kleryków z diecezji lwowskiej oraz członkowie rozmaitych wspólnot zakonnych, istniejących w Krakowie. Chwilowa trudność, związana z zakwaterowaniem alumnów, została szczęśliwie rozwiązana, znowu dzięki inicjatywie biskupa Sapiehy, który przeznaczył na ten cel skrzydło swojego pałacu przy ul. Wiślniej 12⁷⁸. Normalnego toku pracy Wydziału Teologicznego nie powstrzymała ani częściowa ewakuacja Krakowa, zarządzona w listopadzie 1914 wobec zbliżania się wojsk rosyjskich, ani walki toczące się w grudniu tegoż roku w okolicach miasta. Załamanie się ofensywy rosyjskiej na froncie przywróciło w Krakowie spokój. W początkach 1915 roku Wydział Teologiczny, na posie-

⁷⁶ Wybór 1 VII 1914 na rok akad. 1914/15, *Protokół posiedzeń Wydz. Teol. WT II* 16.

⁷⁷ Wedle *Składu uniwersyteckiego* stan liczebny w latach 1913—1918 przedstawiał się następująco:

Rok akad.	1913/14	sem.	zimowy	112
			letni	104
„ „	1914/15	„	zimowy	89
			letni	92
„ „	1915/16	„	zimowy	97
			letni	88
„ „	1916/17	„	zimowy	83
			letni	82
„ „	1917/18	„	zimowy	80
			letni	78

⁷⁸ *Elenchus venerabilis cleri ... pro Anno Domini 1917*, Cracoviae 1917; *Kronika [za lata] 1913/1914, 1914/15 i 1915/16*, Kraków 1917, s. 60—61.

dzeniu odbytym dnia 10 lutego, podjął uchwałę, by zwrócić się do c.k. ministerstwa Wyznań i Oświaty z prośbą o uznanie wykładów odbytych w semestrze zimowym za uniwersytecki semestr studium teologicznego i o zezwolenie na dodatkową immatrykulację faktycznych słuchaczy na Wydziale. Miano również prosić o zatrudnienie księdza Niemczewskiego na stanowisku zastępcy nieobecnego ks. prof. Gromnickiego⁷⁹. Wnioski te referował w Senacie Akademickim dnia 6 marca 1915 dziekan ks. Fijałek⁸⁰, przedstawiając równocześnie całokształt działalności Wydziału w warunkach wojennych. Referat ten spotkał się z pełną aprobatą. Od razu też Senat UJ podjął uchwałę, by gorąco poprzeć pismo Wydziału Teologicznego i skierować je do ministerstwa⁸¹. Równocześnie, na wniosek rektora Kostaneckiego, Senat postanowił jednomyślnie złożyć podziękowanie biskupowi Sapieże za inicjatywę podjęcia zajęć na jedynym dotychczas Wydziale krakowskiej Wszechnicy⁸². Zaś dnia 11 marca prof. Kostanecki skierował doń pismo, w którym stwierdzał m. in.: *W piśmie do c.k. Ministerstwa Senat Akademicki z naciskiem i największą wdzięcznością podniósł, że normalny bieg wykładów na Wydziale Teologicznym możliwym był jedynie dzięki wielkodusznej inicjatywie i ofiarności Najdostojniejszego naszego Księcia Kościoła, który tak samo i na tyłu innych polach w ciężkich dla kraju naszego czasach⁸³, zrozumieniem obywatelskiego obowiązku, inicjatywą i sprężytością pociąga wszystkich do działalności, tak troską o przyszłość naszego kraju wiedziony starał się zabezpieczyć na ciężkie chwile tak potrzebny zastęp duszpasterzy⁸⁴.*

Podanie Wydziału Teologicznego doczekało się rychłego załatwienia. Ministerstwo Wyznań i Oświaty pismem z dnia 21 marca 1915 zawiadomiło Rektorat UJ, że aprobuje wnioski Wydziału zarówno odnośnie zaliczenia słuchaczom teologii semestru zimowego 1914/15 jak i powierzenia zastępstwa wykładu prawa kanonicznego ks. Niemczewskiemu. Nadto wyrażało zgodę na dodatkową, *ex post* immatrykulację studentów teologii i wyrażało uznanie członkom fakultetu, którzy nie bacząc na trudności wojenne, kontynuowali swą pracę nauczycielską. W piśmie tym nie było natomiast wzmianki o roli biskupa Sapiehy, który przecież był *magna pars* tego sukcesu. Nierównie taktowniej zachował się rektor Ko-

⁷⁹ Protokół posiedzeń Wydziału Teolog. z 10 II 1915.

⁸⁰ Por tekst referatu w WT 27, Arch. UJ. (Studia kleryków 1851—1915).

⁸¹ Brulion tego pisma zredagowany w języku niemieckim z daty 18 II 1915, WT II 27 (tamże).

⁸² Inne wydziały zawiesiły swą działalność w oparciu o uchwałę Senatu z września 1914, zob. wyżej nota 73.

⁸³ Chodzi tu głównie o utworzony przez bpa Sapiechę tzw. Książęco-Biskupi Komitet pomocy ofiarom wojny. Pisał o tym prof. E. Godlewski jun., *Działalność księcia Metropolity A...S...S... w okresie wielkiej wojny w: Jubileuszowej księdze pamiątkowej* (zob. wyżej notę 75).

⁸⁴ Odpis listu rektora Kostaneckiego w WT II 27 (Opinie władz kościelnych...).

stanecki. Skierował do Sapiehy pismo (z daty 26 marca 1915), do którego załączył odpis decyzji ministerstwa⁸⁵.

Poprawa sytuacji militarnej państw centralnych na froncie wschodnim w roku 1915 pobudziła aktywność władz krakowskiej Almae Matris. Senat w marcu i kwietniu tegoż roku podjął uchwały o podjęciu w półroczu letnim normalnych wykładów publicznych. Wzywano Wydziały do przedłożenia wniosków w tej sprawie. Zwracano się do c.k. ministerstwa z prośbą o aprobatę tych posunięć⁸⁶.

Płynęły lata wojny. Wydział Teologiczny prowadził swą normalną pracę naukowo-dydaktyczną pod kierunkiem dziekanów Fijałka, Sieniatyckiego, Zimmermanna, Bystrzonowskiego i Kaczmarczyka. Pewna izolacja, w jakiej znalazło się wówczas krakowskie środowisko uniwersyteckie, sprawiła, że teologowie, podobnie jak i ich koledzy z innych Wydziałów, nie mogli liczyć na dopływ nowych sił nauczycielskich z innych dzielnic ziem polskich, tak jak to przed wybuchem wojny bywało. Byli więc zdani na własne siły. Szereg wakujących katedr obsadzano więc zastępcami, powierzając prowadzenie wykładów. Każdego roku zwracał się Uniwersytet do ministerstwa w Wiedniu z prośbą o akceptację tego stanu rzeczy. Ministerstwo z reguły wyrażało zgodę, jednak: *unter Voraussetzung, dass auch dermalen seitens der des krakauer fürstbischöflichen Ordinariates dagegen keine Einwendung erhoben wird*⁸⁷. Władzom austriackim chodziło bowiem o zachowanie prerogatywy ordynariusza w zakresie nadawania tzw. *missio canonica* na prowadzenie wykładów teologicznych⁸⁸.

W lecie 1914 było czterech zastępców profesorów. Teologię moralną wykładał ks. dr Stanisław Zegarliński, studium biblijne Starego Testamentu prowadził ks. doc. Korzonkiewicz. Natomiast filozofię chrześcijańską i teologię fundamentalną wykładali ks. ks. dr Konstanty Michalski CM i prof. Sieniatycki. Wybuch wojny spowodował nową komplikację wywołaną absencją ks. prof. Gromnickiego, za którego wykłady prowadził ks. dr Niemczewski.

Następne lata przyniosły zmianę na lepsze. W marcu 1916 do Krakowa powrócił ks. Gromnicki. Rok później ministerstwo Wyznań i Oświaty zatwierdziło wniosek Wydziału o mianowanie profesorem nadzwyczajnym ks. Korzonkiewicza. Z podobnym wnioskiem wystąpiono w roku 1918 w sprawie ks. doc. Zegarlińskiego. W roku akademickim

⁸⁵ Oba pisma znajdują się w fasc. *Wojna 1914—1918* w Archiwum Kurii Metropolitalnej.

⁸⁶ *Protokół posiedzeń Senatu* UJ, S II 85, k. 105r i v.

⁸⁷ Pismo ministerstwa z 4 VII 1917 w Archiwum Kurii Metropolitalnej.

⁸⁸ Ordynariusz dawał *veniam docendi*. O kwalifikacjach naukowych (*venia legendi*) decydował Wydział. Problem ten doprowadził do zadrażnień między Kurią a Wydziałem Teologicznym za czasów kard. Pużyny, zob. wyżej s. 408.

1917/18 odbyła się habilitacja ks. Konstantego Michalskiego, któremu Wydział już za czasów Polski niepodległej (18 XI 1918) postanowił powierzyć profesurę nadzwyczajną i kierownictwo odrębnej katedry filozofii chrześcijańskiej⁸⁹.

W ten sposób przed zakończeniem wojny światowej ze „starych” zastępców pozostał jedynie ks. Konstanty Michalski. Do grona nauczającego przybył natomiast ks. Franciszek Madeja, wicerektor Seminarium Diecezjalnego, wykładający zastępczo teologię moralną.

Mimo ciężkich warunków wojennych profesorowie teologii jak również ich koledzy świeccy z innych fakultetów, nie zaniedbywali pracy naukowej. Świadczy o tym stosunkowo obfita liczba publikacji ogłaszanych przez nich w latach 1914—1918. Drukowano jednak głównie prace mniejsze w czasopismach typu *Gazety Kościelnej*, *Przeglądu Powszechnego*, czy innych periodykach. Ukazywały się jednak także prace obszerniejsze, np. ks. Fijałka⁹⁰, ks. Chotkowskiego⁹¹, ks. Zegarlińskiego⁹², czy ks. Kaczmarczyka⁹³.

Dane o działalności naukowej teologów zawierają także np. *Sprawozdania Akademii Umiejętności w Krakowie*.

Nie próżnowali również klerycy, przygotowujący pod kierunkiem swoich profesorów prace seminaryjne. Kierownicy seminariów zaś starali się możliwie wszechstronnie przygotować swoich słuchaczy do samodzielnej pracy naukowej⁹⁴.

W przygnębiającej atmosferze trudnego okresu wojny fakultet teologiczny nie zapominał o swoich zasłużonych członkach, którzy znajdowali się już na emeryturze. Na posiedzeniu w dniu 1 marca 1918 podjęto jednomyślnie uchwałę o uczczeniu 50-lecia kapłaństwa księży profesorów: Spisa i Chotkowskiego. Postanowiono postawić ich kandydatury na honorowych profesorów teologii. Nadto z okazji tego jubileuszu miano wręczyć im księgi pamiątkowe oraz życzenia wraz ze stosownym adresem. Do kwestii tej powrócono w październiku 1918 roku, wybierając trzyosobową komisję. Członkowie Rady Wydziału postano-

⁸⁹ *Protokoły posiedzeń WT II 16.*

⁹⁰ *Dominus Bartolus de Saxoferrato eiusque permagna in Polonos auctoritas...*, Cracoviae MCMXIV. *Najstarsze statuty synodalne krakowskie biskupa Nankera z 2 października 1320 r. ...*, Kraków 1915.

⁹¹ *Ks. Prymasa Poniatowskiego spustoszenia kościelne w Krakowie. Przyczynek do dziejów Uniwersytetu*, Kraków 1917.

⁹² *Nauka moralna Epikura a chrześcijańskie zapatrywanie na najwyższe dobro człowieka*, Kraków 1917.

⁹³ *Ewangelie. Studium krytyczne*. Kraków 1915.

⁹⁴ Np. w seminarium teologii moralnej, kierowanym przez ks. St. Zegarlińskiego omawiano w roku akad. 1914/15 najnowszą literaturę etnograficzną i etnologiczną z zakresu problematyki interesującej moralistów. Ks. Fijałek natomiast zwrócił uwagę na zagadnienie hagiografii w Polsce, omawiając je ze swoimi seminarzystami w roku akad. 1917/18.

wili również zwrócić się do Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z prośbą, by uczestniczył w uroczystości jubileuszowej⁹⁵.

W zakres problematyki organizacji i toku studiów na Wydziale Teologicznym w czasie I wojny światowej wprowadza nas zachowana korespondencja pomiędzy biskupem Sapiehą a fakultetem z jednej strony, z drugiej zaś na ogół skrupulatnie prowadzony protokół obrad Wydziału.

Z końcem 1915 roku do książecko-biskupiego konsystorza wpłynęło pismo św. Kongregacji dla seminariów i uniwersytetów (de seminariis et de studiorum universitatibus) wraz z kwestionariuszem, dotyczącym studiów teologicznych w Krakowie. Biskup Sapieha przekazał te materiały Wydziałowi gdyż: *kwestionariusz ten zdaje się być zastosowanym raczej do studium domesticum po seminariach, aniżeli do studiów uniwersyteckich, dlatego też nie chcielibyśmy przedkładać tej św. Kongregacji odpowiedzi, która by nie była wypracowana przez Wydział Teologiczny w kwestiach dotyczących organizacji, zakresu i metody studium alumnów naszego seminarium*. Równocześnie ordynariusz prosił, aby memoriał dający dokładny obraz stosunków nauczania teologicznego (w Krakowie) stanowił zarazem dostateczną gwarancję, że to nauczanie, choć nie odpowiada założeniom kwestionariusza co do organizacji, metody i objętości, jednak najzupelniej odpowiada intencjom Kościoła świętego i potrzebom czasu i miejsca⁹⁶.

Sprawa ta była tak ważna, że ówczesny dziekan, ks. Zimmermann, postanowił zwołać na dzień 9 II 1917 nadzwyczajne zebranie Wydziału Teologicznego. Po długiej i wszechstronnej dyskusji, w której jak zawsze ze szczególnym temperamentem zabierał głos ks. Fijałek, ustalono następujące wytyczne dla komisji, która miała przygotować projekt odpowiedzi Wydziału dla ordynariusza. Przede wszystkim postanowiono, by w piśmie tym znalazło się stwierdzenie, iż studia teologiczne w Krakowie nie odbywają się w Seminarium, lecz w Uniwersytecie Jagiellońskim zgodnie z historycznym i faktycznym stanem rzeczy. Studia te można odbywać po ukończeniu gimnazjum (pkt 2). Nadto dyskutanci byli zdania, by w memoriale tym zwrócić uwagę na istniejące seminaria oraz na ich zadania naukowe (pkt 3)⁹⁷.

Uchwalone wytyczne zostały przekazane przez dziekana Wydziału ks. Zimmermanna specjalnej komisji redakcyjnej w składzie: ks. ks. prof. Sieniatycki, doc. Korzonkiewicz (rektor Seminarium Diecezjalnego) oraz ks. dr Konstanty Michalski. Komisja ta wywiązała się dość szybko

⁹⁵ Protokół posiedzeń Wydziału Teol. nie podaje nazwisk członków tej Komisji.

⁹⁶ WT II 27. (Opinie władz kościelnych...).

⁹⁷ Nie wiadomo, czy w toku obrad omawiano także jakiś punkt czwarty tej uchwały. W protokole bowiem po cyfrze „4” pozostało miejsce nie zapisane.

z powierzonego jej zadania, przedkładając Wydziałowi projekt odpowiedzi dla ordynariusza. Tekst tego dokumentu nie jest nam znany z oryginału. Dysponujemy tylko brulionem, napisanym po łacinie⁹⁸, prawdopodobnie identycznym z referatem, jaki na posiedzeniu Wydziału w dniu 23 III 1917 odczytał ks. Sieniatycki. Referat ten po dyskusji został przez uczestników zebrania zaaprobowany. A oto jest skrót jego treści. Na wstępie Wydział zwracał uwagę, że alumni diecezji krakowskiej studiują teologię w Uniwersytecie krakowskim. Uniwersytet korzysta z autonomii, w ramach ustawodawstwa obowiązującego uczelnie tego typu w monarchii habsburskiej. Memoriał powoływał się także na dokument wydany przez papieża Bonifacego IX, erygujący studium teologii w krakowskiej Wszechnicy. Następnie podano wykaz dyscyplin naukowych, objętych planem studiów⁹⁹. Studia trwały cztery lata. Rozkład ich przedstawiał się następująco.

Tygodniowo wykładano na roku:

I. filozofię (3 godz.), dogmatykę fundamentalną (5 godz.), Pismo św. Starego Testamentu (7 godz. oraz 1 godz. seminarium i 1 godz. języka hebrajskiego), języki wschodnie (arabski, syryjski i dialekty aramejskie, w wymiarze 2 godz. tygodniowo).

II. filozofię (3 godz.), dogmatykę szczegółową (9 godz.), Pismo św. Nowego Testamentu (8 godz. i 1 godz. seminarium), socjologię (1 godz.).

III. teologię moralną (8 godz., 1 godz. seminarium) historię Kościoła (7 godz., 2 godz. seminarium), dogmatykę pozytywno-spekulatywną (2 godz.), socjologię (2 godz.).

IV. prawo kanoniczne (8 godz., 1 godz. seminarium), teologię pastoralną (8 godz., 1 godz. seminarium), socjologię (2 godz.).

Przeważająca liczba przedmiotów była wykładana po łacinie (filozofia, obie dogmatyki, studium biblijne, teologia moralna, prawo kanoniczne), a tylko trudniejsze kwestie były objaśniane po polsku. W tym też języku wykładano pozostałe dyscypliny.

Omawiany memoriał bardzo dużo miejsca poświęcał metodzie i treści poszczególnych przedmiotów nauczania. Z tego też względu stanowi on niezwykle cenne źródło poznania studium teologicznego w tym czasie¹⁰⁰.

⁹⁸ WT II 29. Programy nauczania oraz dyskusja nad reformą studiów teologicznych 1851—1954, Arch. UJ.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ Oryginału lub też kopii tego memoriału, skierowanego do Książęco-Biskupiego Konsytorza w Krakowie nie udało się nam odszukać. Być może, że znajduje się on w nieuporządkowanej jeszcze części Archiwum metropolitalnego, obejmującego materiały z okresu pasterzowania Adama Stefana Sapiehy. W każdym razie pismo to musiało być przekazane bezpośrednio ordynariuszowi, gdyż *Dziennik podawczy UJ* [za lata 1916—1917] (S II 45, Arch. UJ) nie zawiera żadnego wpisu o ekspedycji tego dokumentu.

Przez cały okres pierwszej wojny światowej krakowski Wydział Teologiczny poświęcał dużo uwagi sprawie dalszego rozwoju nauki i nauczania. Przede wszystkim chodziło o problem przygotowania nowych docentów, gdyż — jak to już było powiedziane wyżej — wszyscy zastępcy profesorów, czynni w początkach okresu wojennego, bądź to habilitowali się w latach 1914—1918, bądź też uzyskiwali wówczas tytuły profesorów nadzwyczajnych.

Dyskusję w tej materii zapoczątkował ks. prof. Fijałek, który na posiedzeniu w marcu 1918 referował swój punkt widzenia. Członkowie Wydziału ustosunkowali się do wysłuchanego referatu i uchwalili odpowiednie wnioski. Niestety, treści ich nie udało się ustalić wobec luk w materiale archiwalnym¹⁰¹.

Wydział Teologiczny podkreślając przy każdej sposobności, że jest integralną częścią Uniwersytetu Jagiellońskiego, lojalnie odnosił się do zarządzeń władzy zwierzchniej krakowskiej Almae Matris, jakim było Ministerstwo Wyznań i Oświaty w Wiedniu. Nie oznaczało to jednak jakiegoś stosunku nacechowanego bezkrytycznym posłuszeństwem wobec nadchodzących stamtąd sugestii czy zaleceń. Kiedy w roku 1917 ministerstwo zaproponowało, by zrezygnować z zasady zawartej w ust. 2 § 17 rozporządzenia Ministerstwa Wyznań i Oświecenia z 8 IV 1903¹⁰², Wydział propozycję tę odrzucił. Ministerstwu chodziło bowiem o likwidację pewnej prerogatywy, z jakiej korzystali teologowie przy promocjach doktorskich. Cytowane rozporządzenie gwarantowało im, że jeżeli aktualny rektor nie jest członkiem Kościoła rzymsko-katolickiego, przewodnictwo ma objąć prorektor, względnie dziekan (lub jego zastępca) tego wydziału, do którego należy rektor. Również i dyplom doktorski miał być podpisywany przez tychże przedstawicieli władz uczelni, którzy oczywiście musieli być katolikami. To negatywne stanowisko Wydziału Teologicznego w powyższej sprawie zostało w pełni zaakceptowane przez Senat Akademicki¹⁰³.

Prócz spraw bieżących fakultet poświęcał wiele uwagi problemowi racjonalnej organizacji studiów. W roku 1918 zaczęto się zastanawiać nad utworzeniem odrębnej katedry dogmatyki fundamentalnej. Według schematu organizacyjnego sprzed I wojny światowej, dyscyplina ta była połączona z filozofią chrześcijańską, tak że teoretycznie jeden profesor miał wykładać oba przedmioty. Pamiętamy jednak, że w praktyce po śmierci ks. prof. Gabryla (1914) każdy przedmiot był wykładany

¹⁰¹ Protokół z 1 III 1918 r. jest niekompletny, gdyż brak mu zakończenia zawierającego interesującą nas treść obrad fakultetu.

¹⁰² Cytowany reskrypt został wydany 24 XII 1917.

¹⁰³ Protokół posiedzenia Wydziału z 1 II 1918, WT II 16 oraz protokół obrad Senatu, na którym stanowisko teologów referował ówczesny dziekan ks. prof. Bystrzonowski. S II 85 k. 164^r i 165^r.

osobno przez dwóch zastępców: ks. Sieniatyckiego (teologia fundamentalna) i ks. Michalskiego (filozofia chrześcijańska). Z tą anomalią postanowiono zerwać. Odpowiedni jednak wniosek w tej materii został sformułowany przez Wydział dopiero w Polsce niepodległej. Wówczas to wystąpiono do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z propozycją utworzenia katedry dogmatyki fundamentalnej¹⁰⁴.

Zmiany polityczne w październiku 1918¹⁰⁵ i nadzieja na rychłe odzyskanie niepodległości skłoniły Uniwersytet Jagielloński do podjęcia na szerszą skalę zakrojonych prac, związanych z całkowitą reorganizacją studiów akademickich¹⁰⁶. Powołano ogólnouczelnianą komisję organizacyjną, do której, prócz szeregu profesorów świeckich z innych wydziałów¹⁰⁷, wybrano trzech teologów: ks.ks. Fijałka, Kaczmarczyka i Zimmermanna. Parę dni później (31 X) Wydział Teologiczny wyłonił dwie komisje robocze, którym powierzono opracowanie referatów, dotyczących.

1) stosunku fakultetu do innych wydziałów uniwersyteckich oraz potrzeb Wydziału, w składzie: ks.ks. Fijałek, Bystrzonowski, Zimmermann i Korzonkiewicz,

2) organizacji Wydziału Teologicznego; powołano do niej ks.ks. Sieniatyckiego, Gromnickiego i Zegarlińskiego¹⁰⁸.

Prócz normalnych prac w ramach Wydziału oraz piastowania rozmaitych funkcji ogólnouniwersyteckich, teologowie chętnie poświęcali swój czas służbie publicznej. I tak w roku akademickim 1914/15 czterej księża profesorowie (Bystrzonowski, Korzonkiewicz, Michalski i Zimmermann) wygłaszali w kolegiacie św. Anny w Krakowie szereg kazań, poświęconych tematyce etyczno-moralnej czasów wojny¹⁰⁹. Członkowie Wydziału włączyli się także do prac zorganizowanych przez biskupa Sapiehę Książęco-Biskupiego Komitetu pomocy ofiarom wojny (ks. prof. Korzonkiewicz) Natomiast ks. prof. Kaczmarczyk zajmował się działalnością charytatywną wśród Polaków ewakuowanych z Galicji, przebywających w rozmaitych miejscowościach w Czechach¹¹⁰.

¹⁰⁴ Por. uchwałę Wydziału z 18 XII 1918.

¹⁰⁵ Rada Regencyjna w Warszawie wydała 7 października 1918 proklamację o powstaniu niepodległej i zjednoczonej Polski. Tekst tej proklamacji podaje: K. Wł. Kumaniecki, Zbiór najważniejszych dokumentów do powstania państwa polskiego, Kraków—Warszawa 1920, s. 122. Zob. też St. Kutrzeba, *Polska odrodzona 1914—1921*, Kraków 1921, s. 94. Z tej okazji rektor UJ ks. prof. Maciej Sieniatycki wygłosił na posiedzeniu Senatu Adademicznego stosowne przemówienie, wyrażając radość z powodu tego faktu. S II 85, k. 170r i v. To samo uczynił dziekan ks. Kaczmarczyk na posiedzeniu fakultetu dnia 8 X 1918.

¹⁰⁶ Protokół posiedzenia Senatu z 26 X 1918, tamże, k. 172r.

¹⁰⁷ Fiericha, Estreichera, Wróblewskiego, Krzyżanowskiego, Rosnera, Żorawskiego, Kleckiego, Rozwadowskiego, Siedleckiego, Łosia i Heinricha.

¹⁰⁸ *Protokół posiedzenia Wydziału Teologicznego*, WT II 16.

¹⁰⁹ *Kronika UJ [za lata] 1913/14, 1914/15, 1915/16*. Kraków 1917. s. 61

¹¹⁰ Tamże, s. 75.

Jesienią 1918 roku pożar I wojny światowej powoli dogasał. W tych warunkach kształtowały się zręby odradzającej się państwowości polskiej. Najwcześniej przystąpili do czynu Polacy z zaboru austriackiego. Dnia 15 X 1918 posłowie polscy w parlamencie austriackim uchwalili, że: *od tej chwili uważają się za poddanych i obywateli wolnego i zjednoczonego państwa polskiego*¹¹¹. W Krakowie doszło do utworzenia w dniu 27 października 1918 roku Komisji Likwidacyjnej, złożonej z przedstawicieli wszystkich stronnictw politycznych, czynnych w b. Galicji. Cztery dni później (31 X) Kraków obchodził swój pierwszy dzień wolności. Żołnierze polscy bez rozlewu krwi zajęli miejsce garnizonu wojsk cesarsko-królewskich.

Tego samego dnia Senat Akademicki pod przewodnictwem rektora Uniwersytetu ks. Macieja Sieniatyckiego podjął historyczną uchwałę, w której stwierdzał, że: *Uniwersytet Jagielloński przez przeszło 500 lat był ostoją kultury i narodowego życia Polski, a w dniach ucisku ostatniego stulecia starał się w swoich murach utrzymać i na całą Polskę rozkrzewiać duchową spuściznę naszego narodu. Ponieważ zaś: Dalszy pomyślny rozwój kultury narodowej jest możliwy tylko i wyłącznie przy istnieniu prawowitego, silnego i ojczyzstego rządu. Dlatego dziś, w dniach zmartwychwstania Ojczyzny, gdy urzeczywistniają się marzenia tylu pokoleń naszego narodu, z radością wita stara Jagiellońska szkoła polski rząd stworzony w Warszawie, uważając, że dziś już on jedynie jest powołany do zawiadywania wszystkimi gałęziami życia na całym obszarze Polski*¹¹².

Odradzająca się Ojczyzna zażądała jednak rychło od krakowskiej Almae Matris nowych ofiar. Na posiedzeniu Senatu dnia 4 listopada ks. rektor Sieniatycki odczytał tekst rezolucji wiecu studenckiego, który postulował zawieszenie zajęć uniwersyteckich, po to by umożliwić młodzieży akademickiej wstępowanie do szeregów formującej się Armii Polskiej. Senat przychylił się do życzeń młodzieży, podejmując uchwałę zawieszającą wykłady do ferii Bożego Narodzenia¹¹³. Tym patriotycznym akcentem rozpoczynała krakowska Wszechnica nowy okres swych dziejów w odradzającej się Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹¹ Kutrzeba, o. c., s. 92.

¹¹² *Protokół obrad Senatu UJ*, S II 85, k. 174r i v.

¹¹³ *Tamże*, k. 176r.

RÉSUMÉ

LA FACULTE THEOLOGIQUE DE L'UNIVERSITE JAGELLONNE AU TOURNANT DE DEUX SIECLES

(dès le milieu du XIX siècle jusqu'à la fin de la I-ère guerre mondiale)

La Faculté Théologique de l'Université de Cracovie a son histoire déjà bien longue. Le 18 janvier 1397, grâce aux démarches du roi de Pologne Ladislas Jagiełło et de sa femme Hédvige, le pape Boniface IX décida: *quod in ipsa civitate (c'est-à-dire à Cracovie) ex nunc in antea perpetuis temporibus sit ac esse valeat etiam in eadem Theologia huiusmodi Studium Generale, cui praesit is, qui eidem Studio hactenus praefuit ab antiquo*. La Faculté alors fondée existait et développait son activité au cours des plus de 550 ans. Les théologiens n'ont pas quitté les murs de l'Université de Cracovie qu'en 1954. Les uns se sont situés à l'Académie de la Théologie Catholique à Varsovie, les autres — dans le Séminaire Métropolitain de Cracovie où ils soignent les traditions de l'ancienne Faculté.

Jusqu'à présent on n'est pas arrivé à élaborer un travail monographique consacré à l'histoire de la Faculté Théologique. Par suite, c'est sur les pages des ouvrages traitant l'histoire de l'Université de Cracovie en général qu'on est obligé de chercher des renseignements sur les disciplines théologiques étudiées et enseignées à cette Université. Le moyen-âge et l'époque de la renaissance (jusqu'au début du XVI siècle) ont été présentés par Casimir Morawski dans *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego (Histoire de l'Université Jagellonne)*, 2 vol., Cracovie 1900. La version française de cette oeuvre, préparée par P. Rongier, parut en trois volumes (Paris-Cracovie 1900). Ensuite, Henri Barycz dota la science polonaise de son *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu (Histoire de l'Université Jagellonne à l'époque de l'humanisme)*, Cracovie 1935 et présenta l'histoire de l'Université jusqu'au début du XVIII siècle. De même, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364—1764 (Histoire de l'Université Jagellonne dans les années 1364—1764)* élaborée à l'occasion de jubilé de cette École, vol. I, Cracovie 1964 (sous la rédaction de Casimir Lepszy), vol. II, Cracovie 1965 (sous la rédaction de Casimir Opalek) prend en considération l'histoire de cette Faculté. Mais, l'attention que les certains auteurs des chapitres respectifs attachent au problème qui nous intéresse n'approche pas de celle de Morawski et de Barycz. Rev. professeur Thadée Gromnicki est auteur d'une contribution remarquable, quoique à présent un peu surannée (*Geschichte der theologischen Facultät an der k.k. Jagellonischen Universität in Krakau [dans:] H. Zschokke, Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Oesterreich, Wien-Leipzig 1894*). Après la II-ème guerre mondiale rev. professeur Thadée Glemma théologue et historien à la fois, publia une vaste monographie bien documentée *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795—1847 (La Faculté Théologique de l'Université Jagellonne dans les années 1795—1847)*, Cracovie 1949. Le même auteur présenta le travail intitulé *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego 1397—1947 (La Faculté Théologique de l'Université Jagellonne 1397—1947)* dans *Polonia Sacra*, Cracovie 1948. Tout récemment C [z e s ł a w] L [e c h i c k i] donna dans la revue mensuelle *Znak* (nr 152, Cracovie 1967) un aperçu sur *Wydział Teologiczny UJ w latach 1880—1939 (La Faculté Théologique de l'Université Jagellonne dans les années 1880—1939)*.

La tâche que l'auteur de la dissertation présente avait prise comme but de son travail est de donner un abrégé de l'histoire de la Faculté Théologique de

l'Université de Cracovie dès le milieu du XIX siècle jusqu'à la fin de la I-ère guerre mondiale (1918). L'abrégé est basé sur les travaux disponibles jusqu'à présent ainsi que sur les sources publiées, parmi lesquelles *Kroniki Uniwersytetu Jagiellońskiego* (*Les Chroniques de l'Université Jagellonne*) et *Sprawozdania rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego* (*Les Rapports du recteur de l'Université Jagellonne*) sont les plus considérables. Non moins précieux se sont manifestés les documents trouvés dans les Archives de l'Université et dans les Archives de la Curie Métropolitaine de Cracovie.

La dissertation est divisée en deux parties. Dans la première on a présenté à grands traits les parcours essentiels du développement de la Faculté dans les années 1850—1914. Ce qui est caractéristique pour cette période c'est une extension continue, strictement liée avec l'épanouissement générale de l'Université. Cet épanouissement datait dès l'aube même de l'époque constitutionnelle de la monarchie autrichienne (la septième dizaine du XIX siècle) et il était effet de l'autonomie (tout d'abord très restreinte et dans la première moitié du XIX siècle définitivement annulée) que l'Université et ses facultés respectives ont alors progressivement reprise (élection des pouvoirs universitaires, la restitution de la langue polonaise etc.). Pour la Faculté Théologique l'année 1880, la date d'une réorganisation bien réussie et avantageuse, fut décisive.

Non moins considérable, comme élément extensif, fut la démarcation faite par le Saint-Siège entre le diocèse de Cracovie et celui de Tarnów. A la suite de cette démarcation le diocèse de Cracovie avait grandi bien sensiblement, ce qui, peu après, s'est manifesté par une affluence de séminaristes et par cela même d'étudiants de la Faculté. Il faut énumérer encore l'événement très signifiant, c'est à dire l'investiture du siège épiscopal à Cracovie (1879), vacant depuis les dizaines d'années.

Dans cette partie du travail l'auteur souligne aussi, comme problème de premier ordre, l'apparition des nombreuses personnalités remarquables sur les chaires de Théologie, des personnalités qui influaient à l'époque le développement progressif de la Faculté. L'auteur attire l'attention du lecteur à l'accroissement de l'activité scientifique dans le domaine de théologie qui avait lieu à l'Eglise, eu égard aux perspectives qui se sont ouvertes devant les spécialistes sous le pontificat de Léon XIII et de ses successeurs.

Le seconde partie du travail est consacrée à la courte période de la I-ère guerre mondiale (1914—1918). Au cours de ces années la Faculté Théologique continuait son activité scientifique et didactique sans un arrêt quelconque, même alors quand le Sénat de l'Université avait suspendu le fonctionnement normal de l'Ecole. C'est Monseigneur Adam Etienne Sapieha, jeune encore et ne siégeant à l'évêché de Cracovie que depuis trois ans, qui était *spiritus movens* de cette attitude. Grâce à son énergie, sa largesse et son talent d'organisateur, non seulement les salles de cours étaient toujours réservées aux séminaristes du diocèse et à la fois aux étudiants de la Faculté, mais encore eux-mêmes ont été abrités dans une aile du palais épiscopal. Les édifices universitaires étant occupés pour les besoins de l'armée autrichienne, la Faculté Théologique, ainsi que les autres facultés de l'Université, pendant un certain temps fut privée de ses locaux. La ferme attitude de Monseigneur Sapieha ainsi que l'ardeur des professeurs de la Faculté qui, dans la dure période de la guerre, n'ont pas interrompu leurs occupations professionnelles, servirent d'exemple pour toute l'Université et dès le début du 1915 les autres facultés se mirent à examiner la possibilité de reprendre les cours. Bientôt une certaine détente dans la situation militaire de l'armée autrichienne fut l'occa-

sion à la réalisation de ces projets. Dans les années 1914—1918, tout à côté de leurs occupations didactiques et de leur participation aux oeuvres charitables, les professeurs de la Faculté Théologique continuaient leurs devoirs scientifiques. La parution tout à fait abondante des travaux de cette époque témoigne suffisamment l'effet de cet effort.

Les symptômes biens visibles de la proche défaite de l'Autriche-Hongrie et de l'Allemagne éveillèrent dans la population polonaise les espoirs de l'indépendance du pays, perdue vers la fin du XVIII siècle. Dans cette atmosphère, l'Université de Cracovie, bien évidemment la Faculté Théologique y comprise, entreprit des travaux préparatifs à la réforme des études universitaires. Par conséquent, au moment où la Pologne ressuscitée devint une réalité tellement attendue, les travaux sur la réforme dans le domaine de l'organisation et des programmes d'études déroulèrent d'un courant rapide.